

Jouko Karjalainen

20.10.2015

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asiantuntijakutsunne 14.10.2015

Eduskunnan työelämä ja tasa-arvovaliokunnan kokous 21.10.2016

Asia: HE 30/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2016

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2016 on tehty vaikeassa taloudellisessa tilanteessa ja työttömyyden kasvaessa. Erityisesti rakennetyöttömyyden kasvu on uhka monien hyvinvoinnille. Hallituksen kärkihankkeissa on esitetty keinoja hyvinvointierojen kaventamiseksi, mutta samaan aikaan etuuksiin ja palvelujärjestelmään kohdistuvat säästötoimet todennäköisesti kasvattavat eriarvoisuutta.

Suomessa oli vuonna 2013 noin 45 000 16–29-vuotiaasta nuorta toisen asteen koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Näistä nuorista yli kolmannes asui yksin, ja 4800 oli asunnottomana. Kotimaisia kielisiä puhuvien työn- ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt vuodesta 2000 vuoteen 2013 lähes kolmanneksella. Myös vieraskielisten syrjään jääneiden suhteellinen osuus on pienentynyt. Keväällä 2014 perusopetuksen päättäneistä nuorista ilman koulutusta paikkaa jäi vain joitakin satoja, kun aiempina vuosina luku on ollut 3000 jopa 4000. Nuoret ovat arvokas tulevaisuuden resurssi ja tästä syystä olisi jatkossakin panostettava hallinnonalojen yhteisiin työvoima-, elinkeino-, koulutus- ja sosiaali- sekä nuorisopoliittisiin toimenpiteisiin koulutuksesta putoamisen ehkäisemiseksi ja työmarkkinoille pääsyn turvaamiseksi. Esityksessä osoitetut resurssit: 1,5 miljoonaa nuorten sosiaali- ja terveystalouden uudistamiseen, 22,4 miljoonaa koulutustakuuseen ja 6 miljoonaa etsivään nuorisotoimeen, korvaavat vuonna 2016 vielä noin puolet nuorisotakuun resursseista, mutta sen jälkeen vain murto-osan. Edellä kuvattua myönteistä kehitystä ei ole viisasta katkaista.

Opintotuen indeksinnoisuuden poistamisella ei ole vaikutusta vielä vuonna 2016, koska Kela-indeksi ei nouse. Mikäli inflaation kehitys kuitenkin seuraa talousarvion ennustetta, indeksijäädytys heikentää lähivuosina opintotuen ostovoimaa ja suhteellista tasoa huomattavasti suhteessa ansiotuloihin. Opintotuen tason lasku vaikuttaa monen opiskelijan ja opiskelijaperheen taloudelliseen asemaan. Merkittävästi yleistä asumistukeakin pienempi opintotuen asumislisää ei myöskään ole sidottu indeksiin.

Talousarvioesityksen ehdotukset eivät tue rakenteellisesta ja pitkäaikaisesta työttömyydestä kärsivien ihmisten tilanteen parantamista. Olisi tärkeää ehkäistä työttömyyden pitkittymistä ja kehittää palvelumuotoja työttömyyden alkuvaiheeseen. Kasvavan pitkäaikaistyöttömyyden aikana olisi kuitenkin huolehdittava myös siitä, että heikoimmassa asemassa olevien taloudellinen toimeentulo ja palvelut turvataan. Valtaosa väestöstä pystyy käyttämään ja hyödyntämään digitaalisia palveluita hyvin, kun sen sijaan esteettömienkin digitaalisten palveluiden käyttö on

www.thl.fi

Jouko Karjalainen

20.10.2015

vaikkea toimintakyvyltään rajoitteisille tai vähävaraisille. Esimerkiksi henkilökohtaisten pankkitunnusten puuttuminen saattaa estää digitaalisten palveluiden käytön. Lisäksi intensiivinen ja kasvokkainen vuorovaikutus on myös työvoimapalveluissa tuloksellista ja vaikuttavaa.

Pyrkimys kuntien tehtävien vähentämiseen näkyy valtionosuuksien pienentämisenä ja myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudelleen järjestelyinä. Kuntien itsehallinto tekee mahdolliseksi arvioida, miten ne tulevat jakamaan supistuvaa valtionosuuttaan eri toimialueille. Päivähoito-oikeuden rajaaminen puolipäiväiseksi työttömyydestä kärsivien perheiden, varsinkin yksinhuoltajaperheiden, kohdalla on varhaiskasvatuksen tavoitteiden näkökulmasta ongelmallista. Todennäköistä on, että talousarvioesityksen vaikutukset lisäävät jo ennestään rakenteellisesta työttömyydestä kärsivien alueiden ahdinkoa. Työllisyysmäärärahojen pienentäminen on avoimessa ristiriidassa vaikean työllisyystilanteen kanssa, ja samalla toimintamahdollisuudet etääntyvät aktiivisesta työvoimapolitiikasta.

Kunnat ovat maksaneet tämän vuoden alusta lähtien puolet työmarkkinatuen kustannuksista niiden henkilöiden osalta, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea vähintään 300 päivää. Vähintään 1000 päivää työmarkkinatuella olleiden osalta kuntien maksuosuus on 70 %. Työllisyysmäärärahojen niukkuus on näkynyt mm. palkkatuetuun työllistämiseen osoitettujen määrärahojen ennenaikaisena loppumisena ja vuoden 2016 talousarvio heikentää tilannetta entisestään. Palkkatuetulla työllä on ollut suuri merkitys työttömien työnhakijoiden toiminta- ja työkyvyn, hyvinvoinnin, toimeentulon ja yhteiskuntaan osallistumisen näkökulmasta.

Työllisyysmäärärahojen vähentäminen voi näkyä paitsi työttömyyksen pitkittymisenä, myös epäoikeudenmukaisina ja ihmisarvoa alentavina käytäntöinä, joissa työkykyisiä ja -taitoisia ihmisiä ohjataan palkkatuetun työn sijaan palkattomaan kuntouttavaan työtoimintaan. Tämä on todellinen riski nykyisessä tilanteessa. Lisäksi edelleen tulee vastaan tilanteita, joissa kuntouttava työtoimintaa käytetään yritystoiminnan kanssa kilpailevana työtoimintana. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukaista toimintaa, jonka tavoitteena elämänhallinnan ja työllistymisedellytysten parantaminen, ei ensisijaisesti työllistyminen. Palvelun piirin ohjattavien asiakkaiden valinnassa tarvitaankin arviota heidän sosiaalisesta asemastaan. Mikäli kuntouttava työtoiminta kohdistuu väärälle kohderyhmälle senkin ulkopuolelle jäävät kaikkein pisimpään työttöminä olleet henkilöt. Kunnille näyttää olevankin taloudellisesti kannattavaa siirtää nämä henkilöt toimeentulotuen varaan, mikä puolestaan saattaa vaikeuttaa esimerkiksi työvoima- ja kuntoutuspalveluiden saamista – ja lisää toimeentulotuen kokonaiskustannuksia.

Työllisyysmäärärahojen tiukennukset ovat jo vaarantaneet myös työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun toimeenpanon. Jo nyt on esimerkkejä TE-hallinnon vetäytymisestä yhteistyöstä paikallistasolla riittämättömien henkilöstöresurssien ja toimitilasäästöjen vuoksi. Vaikeimmin työllistyvien työvoimapalveluiden siirtoa kuntien vastuulle valmistellaan hallitusohjelman mukaisesti, mutta valtion ei tulisi vetäytyä vastuustaan ennenaikaisesti. TE-hallinnon määrärahat kaikkineen ovat riittämättömät, etenkin joukkotyöttömyyden oloissa. Erityisenä kysymyksenä on syytä muistuttaa URA –järjestelmän ongelmista, myös yhteiskuntatutkimuksen näkökulmasta. Rekisterin yhteensovitus muiden rekisterien kanssa on edelleen työlästä ja jopa epävarmaa.

Toimintasuunnitelmassa strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi on tarkoitus poistaa kannustinloukkuja ja alentaa rakenteellista työttömyyttä. Työllisyyden ja kilpailukyvyn toisessa kärkihankkeen molemmat ulottuvuudet ovat olleet myös edellisten hallitusten asialistalla. Kannustinloukkujen purkamistahan on nykymuodossa harjoiteltu jo vuodesta 1996 eli Lipposen ykköshallituksesta lähtien. Kannustaminen sosiaaliturvaa leikkaamalla on pulmallista, sillä työmarkkinatuen ja toimeentulotuen leikkaaminen vaarantaisivat jo perusoikeuksien toteutumisen. Suojaosuuksiahan juuri korotettiin, joten niiden vaikutusta lienee syytä ainakin jonkin aikaa seurata.

Jouko Karjalainen

20.10.2015

Yksi keino voisi olla työtulovähennyksen suuntaaminen nimenomaan pienipalkkaisille työntekijäryhmille. Nythän se on erityisen antelias veroetu keskituloisille. Ansiosidonnaisen työttömyysturvan saantiajan lyhentämisen lisäkannustinvaiikutus on epävarma, sillä jo tälläkin hetkellä työllistyminen on nopeinta juuri työttömyyden ensi kuukausina. Lyhennys onkin nähtävä ennen muuta säästötoimena. Leikkaukset ansioturvaan tuovat säästöjä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että sen varassa olevien työttömyysjaksot eivät pitene. Muussa tapauksessa ainakin asumistuen ja toimeentulotuen menot tulevat kasvamaan. Tässä yhteydessä on ehkä aiheellista muistuttaa, että piakkoin mahdollisesti käynnistyvä perustulokeilu on varteenotettava vaihtoehto erillishankkeille, kannustinloukkujen purkamisessa.

Osallistava sosiaaliturvakin on vielä tuoreessa muistissa. Edellisen hallituksen sosiaali- ja terveysministeri nimeämä työryhmä jätti esityksensä aivan äskettäin eli kuluvan vuoden maaliskuussa. Uuden hallituksen toimintasuunnitelmassa tavoitteena on kuitenkin luoda ”osallistavan sosiaaliturvan malli” tulevan talousarviovuoden loppuun mennessä. Perustuloa on esitetty yhdeksi ratkaisuksi sosiaaliturvan ja työn teon yhdistämiseen. Elinkeinoministeri Rehn ja työministeri Lindström katsoivatkin syyskuun alussa, että osallistavan sosiaaliturvan malli kytkeytyy yhteen hallituksen lupaaman perustulokeilun kanssa, ja että mallin tavoitteena on helpottaa ihmisten mahdollisuuksia ottaa töitä vastaan. Osallistavan sosiaaliturvan ehkä mahdollistuisivat kokeilut, joissa jakamis- ja vertaistalouden piirissä voisi syntyä aivan uudentyyppisiä ansaintamahdollisuuksia.

Nämä kannanotot ovat linjassa myös Osallistava sosiaaliturva - työryhmän (Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän loppuraportti 2015) johtopäätösten kanssa. Työryhmäkään ei esittänyt uusia velvoitteita sosiaaliturvaetuuksien saajille vaan näki tärkeimpänä osallistujien työelämävalmiuksien parantamisen ja hyvinvoinnin kohentamisen. Kannustavuus ei voikaan olla sosiaaliturvan saannin peruslähtökohta, vaan tarkoitus on turvata ihmisen riittävä toimeentulo elämän riskitilanteissa – samalla pitää tuki kehittää sosiaaliturvan joustavuutta ja purkaa mahdollisia kannustinloukkuja.

Osallistava sosiaaliturva -työryhmän johtopäätöksiä olivat muun muassa seuraavat:

Sosiaaliturvajärjestelmän perustehtävien toteutuminen on varmistettava

Julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden resurssit on turvattava.

TEOS-työryhmän esitykset luovat perustaa uusille toimenpiteille

Omaehtoista osallistumista lisäävää toimintaa on perusteltua tukea eri tavoin

Ehkäisevä toimeentulotuki on myös osallistavaa sosiaaliturvaa

Osallistujien näkökannat on huomioitava toimenpiteitä suunniteltaessa

Valtiontalouden säästötoimien vaikutukset saattavat kohdentuvat samoille ihmisille heikentäen heidän elinolosuhteitaan ja osallisuutta yhteiskunnassa. Perusturvan riittävyyden arviointiraportin mukaan perusturvan taso on Suomessa matala, eikä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kotitalouksien asumiskustannusten jälkeiset käytettävissä olevat tulot riitä kattamaan kohtuullista kulutusta. Huomiota tulisi kiinnittää ainakin seuraavien ryhmien tilanteeseen: pienituloiset lapsiperheet, pienituloiset naiset ja nuoret, kasautuvien vaikeuksien parissa kamppailevat pitkäaikaistyöttömät, pienituloiset sairaat eläkeläiset, vammaiset ja perheelliset opiskelijat, joilla ei ole varaa lainanottoon, syrjäseutujen vähäväkiset, vaikeasti työllistyvät nuoret ja pakolaiset.

Jouko Karjalainen

20.10.2015

Tutkija

Jouko Karjalainen